

СЕКЦІЯ 4 ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАЛЕЖНО ВІД СТАЖУ РОБОТИ

FEATURES OF THE SELF-CONCEPT OF PATROL POLICEMEN DEPENDING ON LENGTH OF SERVICE

У статті розглядається питання Я-концепції патрульних поліцейських залежно від стажу роботи в правоохоронній системі. Розкривається поняття Я-концепції та професійної Я-концепції. Вивчалися особливості професійної Я-концепції патрульних поліцейських залежно від наявності попереднього досвіду роботи в системі МВС. У вступній частині проаналізовано визначення терміна «Я-концепція» в різних науковців. Розглянута стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020, у якій загострюються питання створення єдиної стійкої і функціональної системи внутрішніх справ як частини сектору національної безпеки, указується, що одним зі складників боротьби зі злочинністю є підвищення професіоналізму працівників органів системи МВС. Вивчено уявлення поліцейських про себе й ідеального професіонала. Досліджено рівні професійної самооцінки патрульних поліцейських залежно від наявності в них попереднього досвіду роботи в системі МВС. Звертається увага на те, що професійна Я-концепція не лише забезпечує усвідомлення вимог і специфіки конкретної професійної діяльності, а й сприяє ефективній саморегуляції, саморозвитку та самореалізації в професії, що важливим елементом у структурі професійної Я-концепції особистості є професійна самооцінка – оцінка себе як суб'єкта професійної діяльності.

Ураховуючи, що комунікація посідає дуже важливе місце в роботі патрульного поліцейського, ми провели дослідження комунікативно-характерологічних рис патрульних поліцейських, а також їхні погляди на поліцейського – професіонала.

Розглянуто особливості кар'єрних орієнтацій поліцейських залежно від наявності в них попереднього досвіду роботи в системі МВС. Для поліцейських незалежно від попереднього досвіду роботи професійна компетентність є провідною кар'єрною орієнтацією.

Ключові слова: Я-концепція, професійна Я-концепція, професійна самооцінка, профе-

сіоналізм, професійна діяльність, кар'єрні орієнтації, комунікація.

The article considers the issue of self-concept of patrol police officers depending on the length of service in the law enforcement system. The concept of self-concept and professional self-concept is revealed. The peculiarities of the professional self-concept of patrol policemen depending on the presence of previous experience in the system of the Ministry of Internal Affairs were studied. The introductory part analyzes the definition of the term self-concept in different scientists. The strategy of development of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine until 2020, which exacerbates the creation of a single stable and functional system of internal affairs as part of the national security sector, indicates that one of the components of the fight against crime is to improve the professionalism of the Ministry of Internal Affairs. The idea of policemen about themselves and the ideal professional is studied. The levels of professional self-esteem of patrol police officers depending on their previous experience in the system of the Ministry of Internal Affairs are studied. The article draws attention to the fact that the professional self-concept provides not only awareness of the requirements and specifics of a particular professional activity, but also promotes effective self-regulation, self-development and self-realization in the profession. himself as a subject of professional activity.

Given that communication occupies a very important place in the work of the patrol police officer, we conducted a study of the communicative and characterological features of patrol police officers, as well as their views on the police officer – professional.

The article considers the peculiarities of career orientations of police officers depending on their previous experience in the system of the Ministry of Internal Affairs. For police officers, regardless of previous work experience, professional competence is a leading career orientation.

Key words: self-concept, professional self-concept, professional self-assessment, professionalism, professional activity, career orientations, communication.

УДК 159.922

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.20.10>

Александров Ю.В.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціології та психології
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Постановка проблеми. Уявлення людини про себе, образ себе – це досить складний психічний феномен. Цей феномен доволі трудно піддається прямому вивченню. Це не є самоусвідомленням якостей і характеристик своєї особистості.

Якщо проаналізувати визначення цього терміна в психологічних словниках, то вони визначають термін «Я-концепція» як більш-менш усвідомлену, динамічну і при цьому досить стійку систему уявлень людини про себе самого, керуючись якою він вибуду-

вує ставлення до себе і взаємодію з іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «Я-концепції» виникло в 1950 році в руслі гуманістичної психології. Значний вплив на встановлення цього поняття здійснили такі вчені, як А. Маслоу, К. Роджерс, Ч. Кулі, Дж. Мід, Е. Еріксон та інші. Природа Я розглядалася у фундаментальних дослідженнях З. Фрейда, Р. Бернса, В. Джеймса, В.П. Зінченко, В.А. Петровського, І.С. Кона, О.М. Леонтьєва й багатьох інших науковців. Існування багатьох визначень Я-концепції підтверджує складність і багатогранність цього питання. Наприклад, тільки в деяких психологічних словниках ми покажемо визначення Я-концепції.

Я-концепція – відносно стійка, більшою або меншою мірою усвідомлена, переживаема як неповторна система уявлень особи про самого себе, на основі якої вона будує свою взаємодію з іншими людьми і ставиться до себе [1, с. 475]. Я-концепція – загальний патерн або конфігурація самосприйняття: концепція людини про те, яка вона є [2, с. 732]. Я-концепція – це динамічна система уявлень людини про саму себе, котра містить: а) усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших властивостей; б) самооцінку; в) суб'єктивне сприйняття особистістю чинників, які впливають на неї [3, с. 435]. В умовах глобальних змін, що відбуваються в державі, усе більшої актуальності набуває вивчення образу професії співробітника поліції. Особливо актуальне це питання стосовно співробітників, професійна діяльність яких має високу значимість як для окремої людини, так і для суспільства загалом.

Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року заохочує увагу на тому, що повноцінний розвиток Української держави неможливий без створення єдиної стійкої й функціональної системи внутрішніх справ як частини сектору національної безпеки. У ній указується, що одним зі складників боротьби зі злочинністю є підвищення професіоналізму працівників органів системи МВС щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності, забезпечення внутрішньої комунікації й навчання працівників органів системи МВС з питань дотримання та забезпечення прав людини й основних свобод як невід'ємної частини їхнього професійного навчання.

Сучасні виклики й загрози, передусім гібридні, зумовлені впливом комплексу соціально-демографічних, економічних, політичних, правових, психологічних і технологічних чинників, вимагають системного реагування, адекватної трансформації як усього сектору безпеки, так і системи внутрішніх справ зокрема, а також включення цієї системи у сферу політичних пріоритетів держави.

Одним із важливих складників професіоналізації поліцейських є формування сприятливої для ефективної професійної діяльності Я-концепції. Психологічні особливості особистості й діяльності правоохоронних органів досліджувалися В.Л. Васильєвим, В.В. Романовим, М.І. Єнікеєвою, А.В. Дуловим, Ю.В. Александровим, А.Р. Ратиновим, А.В. Нежутою, Л.М. Балабановою, І.В. Ждановою, П.В. Макаренко, Я.В. Мацегорою та іншими.

Вивченню Я-концепції, самооцінки, свідомості й самосвідомості особистості присвячені роботи К.А. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, А.Г. Асмолова, С.А. Баклушинського, А. Бандури, Р. Бернса, А.А. Деркача, А.А. Реана, К. Роджерса, В.В. Столина, Є.Г. Соколової та інших.

Постановка завдання. Стаття присвячена вивченню особливості професійної Я-концепції патрульних поліцейських залежно від наявності попереднього досвіду роботи в системі МВС.

Для досягнення цілей нами застосовувалися такі психодіагностичні методики: особистісний диференціал, методика діагностики міжособистісних відносин Лірі, якоря кар'єри Шейна, шкала загальної самоефективності, методика Будасі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Я-концепція формується в людини в результаті «вживання» у свою професію. Професійна діяльність правоохоронця – одна з найскладніших, адже не тільки протікає в умовах дії постійних психологічних напружень, стресорів, а й водночас належить до типу «людина-людина», тобто включена до складної взаємодії з іншими людьми різних категорій. Вагоме значення має формування особистості професіонала. Але потрібно пам'ятати, що воно не зводиться лише до розвитку її операційної сфери, тобто накопичення знань, умінь і навичок, а передбачає формування складних психічних систем саморегуляції соціальної поведінки, духовне становлення особистості тощо.

Досліджуючи Я-концепцію правоохоронця, не можна обійти увагою поняття «професійна Я-концепція». Це поняття ввів у 1999 році А.А. Реан. Поняття «професійна Я-концепція» означає уявлення особистості про себе як професіонала.

Професійна Я-концепція забезпечує не тільки усвідомлення вимог і специфіки конкретної професійної діяльності, а й сприяє ефективній саморегуляції, саморозвитку та самореалізації в професії [4, с. 128]. Важливим елементом у структурі професійної Я-концепції особистості є професійна самооцінка – оцінка себе як суб'єкта професійної діяльності.

Досліджувану вибірку становлять 60 патрульних поліцейських. Група 1 – патрульні поліцейські, які мають попередній досвід роботи в системі МВС (20 осіб), група 2 – патрульні поліцейські, які не мали попереднього досвіду роботи в системі МВС (40 осіб).

Під професійною самооцінкою ми розуміємо оцінку суб'єктом праці самого себе, своєї праці та професійно значущих якостей. Ми вивчили рівні професійної самооцінки поліцейських за допомогою методики Будасі, у якій визначили, на якому рівні корелює уявлення поліцейських про себе й ідеального професіонала. Отримані результати відображено в таблиці 1.

Адекватна самооцінка достовірно частіше зустрічається в групі поліцейських, які мають попередній досвід роботи (60%), ніж у групі поліцейських, які раніше не працювали в МВС (37,5%). Завищена самооцінка достовірно частіше зустрічається в групі поліцейських, які не мають попереднього досвіду роботи (62,5%). Тобто поліцейські, які раніше працювали в системі МВС, мають більш адекватну самооцінку. Ми думаємо, що в період служби вони мали можливість оцінити себе в різноманітних ситуаціях, а отже, і скласти адекватну професійну самооцінку.

У професійній Я-концепції важливе місце посідають уявлення щодо професійно зна-

Таблиця 1

Показники частоти зустрічаємості рівнів самооцінки в патрульних поліцейських залежно від наявності попереднього досвіду роботи в ОВС (%)

Типи самооцінки	Мали попередній досвід роботи (n=20)	Не мали попереднього досвіду роботи (n=40)	φ	p
Неприйняття себе, занижена самооцінка за невротичним типом	0	0	-	-
Занижена самооцінка	0	0	-	-
Адекватна самооцінка	60	37,5	1,66	≤0.05
Завищена самооцінка	40	62,5	1,66	≤0.05
Самооцінка завищена за невротичним типом	0	0	-	-

Таблиця 2

Показники уявлень патрульних поліцейських, які не мали досвіду роботи в ОВС, щодо власних особистих якостей і якостей міліціонера старої формації та поліцейського-професіонала (M±σ)

	Міліціонер старої формації (1)	Я (2)	Поліцейський професіонал (3)
Чарівний-непривабливий	3,58±2,52	3,72±2,18	4,15±2,43
Сильний-слабкий	4,72±2,36	5,42±1,36	5,72±2,17
Говіркий-мовчазний	3,52±2,17	3,11±1,72	3,83±2,37
Добросовісний-безвідповідальний	2,12±1,02	5,74±2,08	6,53±1,42
Впертий-поступливий	3,76±2,58	4,41±2,02	4,22±1,32
Відкритий-замкнений	3,12±1,54	5,32±2,14	5,42±2,07
Добрий-егоїстичний	3,52±1,78	4,32±2,21	4,03±2,14
Незалежний-залежний	4,17±2,26	5,17±2,13	5,21±2,17
Діяльний-пасивний	3,14±1,03	5,21±1,54	6,14±1,06
Чуйний-черствий	3,02±1,51	4,45±1,21	5,21±2,02
Рішучий-нерішучий	5,21±2,24	5,15±2,17	6,21±1,41
Енергійний-в'ялий	4,24±1,64	5,21±1,32	6,11±0,92
Справедливий-несправедливий	2,17±1,41	5,52±1,12	6,02±0,82
Напружений-розслаблений	4,21±2,02	4,42±1,72	4,32±2,13
Метушливий-спокійний	3,15±1,42	3,78±2,14	3,14±1,42
Дружній-ворожий	3,17±1,75	5,61±2,32	5,74±1,41
Упевнений-неупевнений	5,42±2,17	5,53±2,45	6,14±0,46
Товариський-відлюдкуватий	3,11±1,52	5,03±1,45	5,45±1,21
Чесний-нещирий	3,42±1,75	5,71±1,83	6,15±0,74
Самостійний-несамостійний	3,53±1,21	4,21±2,12	3,96±2,01
Дратівливий-незворушний	4,21±1,53	4,52±1,17	3,74±0,74

чущих якостей, які притаманні особистості. Нами вивчено уявлення поліцейських щодо власних якостей у контексті їхніх уявлень щодо поліцейських (у минулому міліціонерів) минулої формації та ідеального поліцейського професіонала.

У таблиці 2 відображено показники, у яких патрульні поліцейські, які не мали досвіду роботи в системі МВС, оцінили образи «поліцейський (міліціонер) старої формації», «Я», «поліцейський-професіонал».

За показником «добросовісний-безвідповідальний» виявлено значущі відмінності, а саме, на думку поліцейських, які не мають досвіду роботи в системі МВС, поліцейські (міліціонери) старої формації є достовірно більш безвідповідальними, ніж вони та поліцейський-професіонал, вважають себе та поліцейського-професіонала більш добросовісними. Отже, вони ідентифікують себе з образом поліцейського-професіонала, відлежовуючись від негативного образу поліцейського (міліціонера) старої формації, вважають себе більш відповідальними.

Аналізуючи показники таблиці 3, можна зробити висновок, що респонденти без попереднього досвіду роботи вважають себе та поліцейського-професіонала достовірно більш відкритими, увічливими, привітними передусім щодо спілкування з громадянами, більш незалежними, такими, що не будуть

виконувати «вказівки зверху», не будуть реагувати на погрози правопорушників або пропонування хабара. Вони вважають себе більш діяльними, але все-таки менше, ніж ідеальний професіонал, більш справедливими, намагаються ставити в цьому для себе високий рівень домагань. Скоріше, вони реально оцінюють свою активність, але вважають, що є до чого прагнути та що підвищувати. Поліцейські без досвіду роботи вважають себе більш чуйними, що дасть їм змогу більш ефективно спілкуватися з громадянами, бачать поліцейського-професіонала більш рішучим, вважають рішучість важливою професійною якістю, сподіваються набути рішучості через набуття досвіду, бачать поліцейського-професіонала й себе більш енергійними. Вони вважають себе та поліцейського-професіонала більш дружніми, що відповідає орієнтації нової поліції не стільки на карні функції, скільки на поліцейські послуги, допомогу тим громадянам, які її потребують, вважають, що потрібно бути більш упевненими, товариськими, дружніми та привітними, бачать себе й поліцейського-професіонала більш чесними, упевненими, але ще не мають цих якостей достатньо настільки, щоб відповідати власному образу поліцейського-професіонала. Патрульні поліцейські, які тільки починають працювати в поліції, прагнуть набути цю впевненість у процесі роботи.

Таблиця 3

Показники розбіжностей уявлень патрульних поліцейських, які не мали досвіду роботи в МВС, щодо власних особистих якостей і якостей поліцейського (міліціонера) старої формації та поліцейського-професіонала

	$t_{1,2}$	$t_{1,3}$	$t_{2,3}$	$p_{1,2}$	$p_{1,3}$	$p_{2,3}$
Чарівний-непривабливий	0,19	0,73	0,59	-	-	-
Сильний-слабкий	1,15	1,39	0,52	-	-	-
Говіркий-мовчазний	0,94	0,61	1,56	-	-	-
Добросовісний-безвідповідальний	9,88	15,95	1,98	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	-
Упертий-поступливий	1,25	1,02	0,5	-	-	-
Відкритий-замкнений	5,28	5,64	0,21	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	-
Добрий-егоїстичний	1,78	1,16	0,06	-	-	-
Незалежний-залежний	2,04	2,1	0,08	$\leq 0,05$	$\leq 0,05$	-
Діяльний-пасивний	7,07	12,84	3,15	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	$\leq 0,01$
Чуйний-черствий	4,67	5,49	2,04	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	$\leq 0,05$
Рішучий-нерішучий	0,12	2,39	2,59	-	$\leq 0,05$	$\leq 0,05$
Енергійний-в'ялий	2,91	6,29	3,54	$\leq 0,01$	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$
Справедливий-несправедливий	11,77	14,93	2,28	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	$\leq 0,05$
Напружений-розслаблений	0,5	0,24	0,23	-	-	-
Метушливий-спокійний	1,55	0,03	1,58	-	-	-
Дружній-ворожий	5,31	7,23	0,3	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	-
Упевнений-неупевнений	0,31	2,05	6,01	-	$\leq 0,05$	$\leq 0,001$
Товариський-відлюдкуватий	5,78	7,62	1,41	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	-
Чесний-нещирий	5,72	9,09	1,41	$\leq 0,001$	$\leq 0,001$	-
Самостійний-несамостійний	1,76	1,16	0,54	-	-	-
Дратівливий-незворушний	1,02	1,75	3,56	-	-	$\leq 0,01$

Показники уявлень патрульних поліцейських, які мають попередній досвід роботи, щодо власних особистих якостей і якостей міліціонера старої формації та поліцейського-професіонала ($M \pm \sigma$)

	Міліціонер старої формації (1)	Я (2)	Поліцейський-професіонал (3)
Чарівний-непривабливий	3,41±2,14	3,52±2,45	3,25±2,14
Сильний-слабкий	5,85±2,14	5,41±1,54	6,17±0,96
Говіркий-мовчазний	3,41±1,05	3,25±1,12	3,92±1,92
Добросовісний-безвідповідальний	5,14±2,32	6,52±1,52	6,41±0,52
Упертий-поступливий	3,52±1,42	4,62±2,12	5,72±1,42
Відкритий-замкнений	5,16±1,42	5,63±1,28	5,25±2,17
Добрий-егоїстичний	3,14±1,21	3,78±1,48	4,02±1,21
Незалежний-залежний	3,21±1,42	4,21±2,17	4,46±2,14
Діяльний-пасивний	5,28±1,42	5,42±1,62	6,07±1,38
Чуйний-черствий	4,12±1,41	4,14±1,42	4,27±2,17
Рішучий-нерішучий	5,43±2,03	5,17±2,14	6,17±0,75
Енергійний-в'ялий	5,43±1,42	5,12±1,41	6,17±0,72
Справедливий-несправедливий	4,27±1,32	5,42±1,45	5,82±1,12
Напружений-розслаблений	4,12±2,11	4,36±1,53	4,57±2,09
Метушливий-спокійний	3,25±1,42	3,45±1,45	3,21±1,42
Дружній-ворожий	4,27±1,36	4,61±2,17	5,12±1,75
Упевнений-непевнений	5,45±2,27	5,41±2,17	6,01±0,74
Товариський-відлюдкуватий	3,25±1,42	4,48±1,12	4,14±2,14
Чесний-нещирий	4,14±1,41	6,01±0,94	6,02±0,81
Самостійний-несамостійний	4,18±1,22	4,45±2,14	4,42±2,11
Дратівливий-незворушний	3,14±1,42	3,02±1,27	2,52±0,45

Показники розбіжностей уявлень патрульних поліцейських, які мають попередній досвід роботи, щодо власних особистих якостей і якостей міліціонера старої формації та поліцейського-професіонала

	$t_{1,2}$	$t_{1,3}$	$t_{2,3}$	$p_{1,2}$	$p_{1,3}$	$p_{2,3}$
Чарівний-непривабливий	0,15	0,24	0,37	-	-	-
Сильний-слабкий	0,75	0,61	1,87	-	-	-
Говіркий-мовчазний	0,47	1,04	1,35	-	-	-
Добросовісний-безвідповідальний	2,23	2,39	0,31	≤0,05	≤0,05	-
Упертий-поступливий	1,93	4,9	1,93	-	≤0,001	-
Відкритий-замкнений	1,1	0,16	0,67	-	-	-
Добрий-егоїстичний	1,5	2,3	0,56	-	≤0,05	-
Незалежний-залежний	1,72	2,18	0,37	-	≤0,05	-
Діяльний-пасивний	0,29	1,78	1,37	-	-	-
Чуйний-черствий	0,04	0,26	0,22	-	-	-
Рішучий-нерішучий	0,39	1,53	1,97	-	-	-
Енергійний-в'ялий	0,69	2,08	2,97	-	-	≤0,01
Справедливий-несправедливий	2,62	4,01	0,98	≤0,05	≤0,001	-
Напружений-розслаблений	0,41	0,68	0,36	-	-	-
Метушливий-спокійний	0,44	0,09	0,53	-	-	-
Дружній-ворожий	0,59	1,72	0,82	-	-	-
Упевнений-непевнений	0,06	1,05	1,17	-	-	-
Товариський-відлюдкуватий	3,04	1,55	0,63	≤0,01	-	-
Чесний-нещирий	4,93	5,17	0,04	≤0,001	≤0,001	-
Самостійний-несамостійний	0,49	0,44	0,04	-	-	-
Дратівливий-незворушний	0,28	1,86	1,66	-	-	-

У таблиці 4 відображені показники, у яких патрульні поліцейські, які мали досвід роботи, оцінили образи «міліціонер старої формації», «Я», «поліцейський-професіонал», а в таблиці 5 відображено показники значущості відмінностей у досліджуваних образах.

Патрульні поліцейські, які раніше працювали в МВС, вважають себе більш відповідальними, ідентифікуючись із поліцейським-професіоналом. Вони прагнуть у новій поліції демонструвати більшу відповідальність, ніж була в колишній міліції, вважають ідеального поліцейського-професіонала більш упертим, розуміють, що поліцейський-професіонал повинен наполягати на дотриманні законності, на відміну від міліціонерів минулого. Поліцейські з досвідом роботи вважають ідеального поліцейського-професіонала більш добрим, а міліціонера старої формації більш егоїстичним. Поліцейські, які мають досвід роботи в МВС, вважають ідеального поліцейського-професіонала більш незалежним від системи, а міліціонера старої формації несправедливим. Тобто вони можуть інтегруватися в нові умови та прагнуть відповідати новим вимогам служби в новій поліції. Поліцейські, які раніше працювали в МВС, вважають себе більш товариськими, але є більш нещирими.

У таблиці 6 відображено відмінності в образі Я в поліцейських залежно від наявності досвіду роботи.

Поліцейські з досвідом роботи в МВС вважають себе більш незворушними. Ми вважаємо, що це пов'язано з тим, що вони більш упевнені при вирішенні службових завдань у різних ситуаціях, їхні очікування більш адекватні. Патрульні поліцейські без досвіду роботи в МВС вважають себе та поліцейського-професіонала більш добросовісними, дружніми, товариськими й енергійними, ніж міліціонери старої формації, більш відкритими, увічливими, чуйними та привітними, вважають ідеального поліцейського-професіонала більш добрим.

Комунікація посідає важливе місце в роботі патрульного поліцейського. Дослідження комунікативно-характерологічних рис патрульних поліцейських першої та другої групи показало, що вони не схильні до надмірних егоїстичних рис, до самозакоханості, помірно схильні до суперництва, характеризуються помірною підозрілістю, без схильності розглядати світ як ворожий і злий, не схильні до невпевненості в собі, прагнуть бути більш незалежними, такими представниками поліції, які керуються лише законом і є незалежними від маніпуляцій і зовнішнього тиску. Показники за Я-образом та образом ідеального професіонала говорять на користь помірної критичності до оточуючих і соціальних явищ.

Патрульні поліцейські, які не мають досвіду роботи, бачать ідеального поліцейського менш

Таблиця 6

Показники уявлень про себе патрульних поліцейських, які мали попередній досвід роботи в ОВС, і тих, які досвіду не мали ($M \pm \sigma$)

	Мали попередній досвід роботи (n=20)	Не мали попереднього досвіду роботи (n=40)	t	p
Чарівний-непривабливий	3,52±2,45	3,72±2,18	0,31	-
Сильний-слабкий	5,41±1,54	5,42±1,36	0,02	-
Говіркий-мовчазний	3,25±1,12	3,11±1,72	0,38	-
Добросовісний-безвідповідальний	6,52±1,52	5,74±2,08	1,65	-
Упертий-поступливий	4,62±2,12	4,41±2,02	0,37	-
Відкритий-замкнений	5,63±1,28	5,32±2,14	0,7	-
Добрий-егоїстичний	3,78±1,48	4,32±2,21	1,12	-
Незалежний-залежний	4,21±2,17	5,17±2,13	1,63	-
Діяльний-пасивний	5,42±1,62	5,21±1,54	0,48	-
Чуйний-черствий	4,14±1,42	4,45±1,21	0,84	-
Рішучий-нерішучий	5,17±2,14	5,15±2,17	0,03	-
Енергійний-в'ялий	5,12±1,41	5,21±1,32	0,24	-
Справедливий-несправедливий	5,42±1,45	5,52±1,12	0,27	-
Напружений-розслаблений	4,36±1,53	4,42±1,72	0,14	-
Метушливий-спокійний	3,45±1,45	3,78±2,14	0,7	-
Дружній-ворожий	4,61±2,17	5,61±2,32	1,64	-
Упевнений-невпевнений	5,41±2,17	5,53±2,45	0,19	-
Товариський-відлюдкуватий	4,48±1,12	5,03±1,45	1,62	-
Чесний-нещирий	6,01±0,94	5,71±1,83	0,84	-
Самостійний-несамостійний	4,45±2,14	4,21±2,12	0,41	-
Дратівливий-незворушний	3,02±1,27	4,52±1,17	4,43	≤0,001

авторитарним, ніж себе та міліціонера старої формації. Тобто в їхньому розумінні ідеальний поліцейський професіонал менше виявляє диктаторські прояви, менше демонструє громадянам, що він вищий за них, є представником влади тощо. При цьому як себе, так і поліцейського-професіонала вони бачать як носіїв лідерських якостей.

Поліцейські, які мають попередній досвід роботи в МВС, ідентифікують себе більш авторитарними, ніж поліцейського-професіонала. Можливо, вони так визнають, що їхній попередній досвід вплинув на них і зробив більш схильними до диктаторських форм поведінки. Вони бачать себе більш авторитарними, схильними тиснути на оточуючих, схильними до лідерських і домінуючих форм поведінки, бачать поліцейського-професіонала достовірніше менш егоїстичним, ніж міліціонера старої формації, уважають себе більше альтруїстичними, переконані, що поліцейський-професіонал повинен більше приділяти увагу суспільній користі, безкорисливій допомозі, має бути більш делікатним, емоційне ставлення до людей виявляти у співчутті, симпатії, турботі тощо, проявляти емпатію до оточуючих. Вони більш схильні домінувати, вимагати до себе поваги, більше прагнуть до лідерства.

Одним зі складників професійної Я-концепції є кар'єрні орієнтації особистості. Одним із найважливіших аспектів професійного розвитку особистості, а також її самореалізації є свідоме планування кар'єри. У вітчизняній психології до недавнього часу поняття «кар'єра» практично не використовувалося. Найчастіше вживалися такі терміни, як професійний життєвий шлях, професійна діяльність, професійне самовизначення. Найважливішою детермінантою професійного шляху людини є її уявлення про свою особистість – так звана професійна «Я-концепція», яку кожна людина втілює в серію кар'єрних рішень. Професійні переваги й тип кар'єри – це спроба відповідати на питання «хто я?». При цьому дуже часто людина реалізує свої кар'єрні орієнтації неусвідомлено. Ми вивчили особливості кар'єрних орієнтацій поліцейських залежно від наявності в них попереднього досвіду роботи. Для поліцейських незалежно від попереднього досвіду роботи професійна компетентність є провідною кар'єрною орієнтацією. Для них важливо бути компетентними професіоналами, досягти професійного розвитку у своїй кар'єрі поліцейського, довести собі та суспільству, що нова поліція може бути професійно компетентною. Першорядне значення мають орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших людей, повнота відповідальності за кінцевий результат і поєднання різних функцій організації. З віком і досвідом роботи ця кар'єрна орієнтація проявляється сильніше. Така робота вима-

гає навичок міжособистісного та групового спілкування, емоційної врівноваженості, щоб нести тягар відповідальності й влади. Людина з кар'єрною орієнтацією на менеджмент буде вважати, що не досягла мети своєї кар'єри, поки не займе посаду, на якій зможе управляти різними сторонами діяльності підприємства: фінансами, маркетингом, виробництвом продукції, розробками, продажами. Кар'єрна орієнтація на менеджмент більш притаманна поліцейським, які не мають попереднього досвіду роботи в МВС. Для них важливіше мати можливість управляти іншими людьми, намагатися зайняти таке кар'єрне становище, за якого вони зможуть керувати іншими людьми. Можливо, цьому сприяє їхній попередній досвід роботи (менеджерів, управлінців, представників інших спеціальностей тощо). З іншого боку, можливо, вони мають більші кар'єрні очікування, мріють про те, що обов'язково будуть підніматися кар'єрними сходами.

Висновки з проведеного дослідження. Проблема Я-концепції особистості досліджується багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями. Отримання позитивних результатів у боротьбі зі злочинністю багато в чому залежить від професіоналізму та особистісних характеристик співробітників поліції, у тому числі їхньої професійної Я-концепції. Я-концепція є основою досягнення високого рівня професіоналізму та важливим особистісним ресурсом у професійному становленні фахівців. Ураховуючи, що професія патрульного поліцейського пов'язана з постійним впливом значної кількості стресогенних чинників, вимагає від них високого професіоналізму, стресостійкості, високих комунікативних якостей, відбувається в умовах дефіциту часу, на очах громадян, формування професійної Я-концепції поліцейського має бути під контролем і вдосконалюватися, а також необхідно визначити психологічні умови формування професійної Я-концепції співробітника поліції. У перспективі в подальших дослідженнях із психології професійної Я-концепції необхідно зосередитися на розробці й теоретичному обґрунтуванні програм розвитку професійної Я-концепції поліцейських із різним досвідом роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.
2. Шапарь В.Б. Словарь практического психолога. Харьков : Торсинг, 2005. 734 с.
3. Психологический словарь / под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. Москва : Педагогика-Пресс, 1997. 440 с.
4. Жигайло Н.І., Стельмах О.В. Формування професійної Я-концепції майбутніх рятувальників. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Психологічна»*. 2016. Вип. 1.